

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РИНКУ ТА ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

СТУПНИЦЬКА Тетяна Михайлівна

УДК 330.142.211+664

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами
(підприємства харчової промисловості)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

дата економічних наук

канди-

Одеса – 2008

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
БУТЕНКО Анатолій Іванович,
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України, завідувач відділу
розвитку підприємництва

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ГРИНЧУЦЬКИЙ Валерій Іванович,
Тернопільський державний економічний
університет Міністерства освіти і науки
України, завідувач кафедри економіки
підприємств і корпорацій

доктор економічних наук, професор
ГРУЗНОВ Іван Іванович,
Одеський національний політехнічний
університет Міністерства освіти і науки
України, професор кафедри економіки
підприємств

Захист відбудеться “18” квітня 2008 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.177.01 в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 65044, м. Одеса, Французький бульвар, 29.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 65044, м. Одеса, Французький бульвар, 29.

Автореферат розісланий “11” березня 2008 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.Г. Ковальова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток промисловості України повною мірою залежить від ефективного використання і управління капіталом підприємств, незалежно від того, що капітал розділяється на постійний або змінний, власний або позиковий, оборотний або основний і на якій стадії кругообігу він перебуває. Як правило, найбільшу питому вагу в загальній величині капіталу підприємства займає основний капітал (ОК). Управління саме ОК впливає на всю господарську діяльність підприємства, є однією зі складових процесу його управління. Однією з найважливіших галузей промисловості є харчова промисловість, частка якої має тенденцію до зростання й склала у 2006 р. 26,6% загального обсягу реалізації продукції підприємств промисловості.

Вкладенню фінансових ресурсів в ОК підприємства має передувати оцінка ефективності його використання. Стан і використання ОК є одним з найважливіших чинників підвищення ефективності господарської діяльності промислових підприємств, однак часті зміни в чинному законодавстві призводять до уточнення його визначення й пошуку показників, що відображають реальну ефективність його використання.

У господарській діяльності підприємства існують певні недоліки, які пояснюються відсутністю методичних основ з вибору стратегії управління ОК, що впливає на розвиток всього виробництва у цілому. Саме стратегія управління визначає успішне функціонування промислових підприємств як у виробничих, так і в маркетингових і фінансових аспектах діяльності. Однак динамічність джерел економічного розвитку промисловості, вітчизняні умови переходу до ринку не дозволяють безпосередньо застосовувати зарубіжний досвід, а вимагають постійного удосконалення методичних основ господарської практики. Таким чином, відсутність гнучкої системи управління ОК впливає на його неефективне використання та гальмує розвиток як всієї промисловості України, так й харчової промисловості. Виникає необхідність розробки комплексного наукового підходу до вдосконалення системи управління господарською діяльністю підприємств харчової промисловості за рахунок підвищення ефективності використання ОК в сучасних умовах.

Проблематика управління ОК розглянута у роботах вітчизняних учених, на які ми спиралися в процесі дисертаційного дослідження: Бланка І., Борщевського П., Буркинського Б., Бутенка А., Гринчуцького В., Грузнова І., Ковтун Н., Осіпова П., Поддерегіна А., Федулової Л., Шегди А., Шеремета В., Горобинської М., Кулаковської Т., Наумчук О., Старицького Т. Однак існуючі розробки поки ще не дають відповідей на ряд назрілих теоретичних і методичних питань щодо підвищення ефективності використання ОК підприємств харчової промисловості.

Важливість підвищення ефективності використання ОК в сучасних умовах на основі розробки ефективної системи управління діяльністю підприємств харчової промисловості, а також недостатнє теоретичне й практичне пророблення цих питань визначили вибір теми, основних напрямків, внутрішньої логіки і структури дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з тематичними планами науково-дослідних робіт Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, що виконувалися відповідно до Координаційного плану досліджень НАН України, відповідно до плану держбюджетної теми “Розвиток підприємництва в промисловості України” (№ держреєстрації 0106U003154 2006–2008 р.р.).

Автором розроблена вдосконалена система управління господарською діяльністю підприємств харчової промисловості на основі зміни змісту функцій управління використанням основного капіталу.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання основного капіталу та вдосконалення на їх основі системи управління господарською діяльністю підприємств харчової промисловості.

Досягнення поставленої мети обумовило вирішення таких основних задач:

- уточнити понятійний апарат категорій “капітал”, “основний капітал”, “необоротні активи”, “основні засоби”, “основні фонди” і “управління діяльністю підприємства за рахунок використання основного капіталу”, на базі чого удосконалити класифікацію чинників, що впливають на ефективність використання основного капіталу підприємств харчової промисловості;
- провести аналіз і систематизувати вітчизняний і закордонний досвід управління необоротними активами і основним капіталом;
- визначити показники, що впливають на стан, рух і ефективність використання основного капіталу, та розробити методичний підхід до підвищення ефективності використання основного капіталу підприємств харчової промисловості на базі удосконалення системи управління їх господарською діяльністю;
- проаналізувати існуючу структуру, склад, динаміку і ефективність використання як усього основного капіталу підприємств харчової промисловості, так й його елементів, з метою виявлення недоліків його використання;
- розробити методичні рекомендації з визначення впливу чинників на зміну рентабельності основного капіталу промислового підприємства;
- розробити засади щодо підвищення ефективності використання основного капіталу на базі удосконалення системи управління господарською діяльністю підприємства харчової промисловості на основі зміни змісту функцій управління використанням основного капіталу.

Об'єктом дослідження є процеси використання основного капіталу підприємств харчової промисловості.

Предметом дослідження є теоретичні й методичні підходи до підвищення ефективності використання основного капіталу підприємств харчової промисловості.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають: загальна теорія управління ОК, яка відображена в наукових працях зарубіжних та вітчизняних учених, а також теоретичні положення економічної науки, законодавчі акти Верховної Ради, постанови Кабінету Міністрів України, та інші нормативно-правові акти і положення, фінансова та статистична звітність підприємств харчової промисловості.

Для вирішення завдань дисертаційної роботи використовувалися такі методи: принципи діалектичної логіки, єдності логічного і теоретичного, класифікації, системного аналізу, експертних оцінок, проблемно-цільовий підхід. Методи порівняльного економічного аналізу використовувались з метою забезпечення вірогідності висновків і рекомендацій. При підвищенні ефективності використання ОК на базі удосконалення системи управління господарською діяльністю підприємства харчової промисловості на основі зміни змісту функцій управління використанням ОК було застосовано системний аналіз, експертні оцінки, проблемно-цільовий підхід.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретичних і методичних положень щодо підвищення ефективності використання основного капіталу на базі удосконалення системи управління господарською діяльністю підприємств харчової промисловості.

Найбільш суттєві результати, одержані особисто автором, що характеризують наукову новизну дослідження, такі:

вперше:

- запропоновано методичний підхід до удосконалення системи управління господарською діяльністю підприємств харчової промисловості на основі зміни змісту функцій управління використанням основного капіталу, а саме: аналізу, мотивації, політики управління та контролю;

удосконалено:

- класифікацію чинників, що впливають на ефективність використання основного ка-

пiталу пiдприємств харчової промисловостi, що дозволило розробити 8-факторну модель розрахунку його рентабельностi для оцiнки ефективностi розмiщення основного капiталу за видами дiяльностi пiдприємств харчової промисловостi, а також запропонувати новий показник – коефiцiєнт ефективностi основного капiталу;

одержало подальший розвиток:

– пiдходи до формування амортизацiйної полiтики пiдприємств харчової промисловостi на базi розробленого автором комбiнованого методу нарахування амортизацiї, що враховує особливостi класифiкацiйних груп основних засобiв;

– методичний пiдхiд до формування iнвестицiйної полiтики пiдприємств харчової промисловостi, заснований на принципах цiлiсностi, послiдовностi, передбачливостi, самофiнансування, максимальної ефективностi, iнновацiйностi, стабiльностi, який є базою розробленої автором логiчної моделi процесу розширеного вiдтворення основного капiталу пiдприємств харчової промисловостi.

Практичне значення одержаних результатiв полягає в розробцi науково обгрунтованих рекомендацiй щодо пiдвищення ефективностi використання ОК на основi удосконалення системи управлiння господарською дiяльнiстю пiдприємств харчової промисловостi.

Рекомендацiї та пропозицiї, запропонованi в дисертацiйній роботi, були впровадженi в практику дiяльностi ТОВ “Котовський хлiбозавод” (довiдка № 104 вiд 05.09.2007р.), ВАТ “Бiлгород–Днiстровська паляниця” (довiдка № 285 вiд 11.09.2007 р.), ВАТ “Кiлійський винзавод” (довiдка № 499 вiд 07.09.2007 р.), ЗАТ ВО “Одеський консервний завод” (довiдка № 1116/1 вiд 30.08.2007 р.), НВСФ “Мир” у формi ТОВ (довiдка № 59/1 вiд 14.09.2007 р.) i рекомендованi для використання на пiдприємствах харчової i переробної промисловостi Одеської облаетi Управлiнням харчової промисловостi, продовольчого ринку i якостi продукцiї Одеської облаетної державної адмiнiстрацiї (довiдка № 16–8–04–1005 вiд 26.10.2007 р.). Окремi положення дисертацiйної роботи використовуються в учбовому процесi при викладаннi дисциплiн “Теорiя економiчного аналізу” та “Облiк у зарубiжних краiнах” у системi пiдготовки бакалаврiв з напрямку “Економiка й пiдприємництво” спецiальностi 6.050106 “Облiк i аудит” i при виконаннi дипломних робiт студентами спецiальностi 7.050106 “Облiк i аудит” в Одеськiй нацiональнiй академiї харчових технологiй (довiдка № 372/02 вiд 12.10.2007 р.), а також можуть бути використанi при навчаннi студентiв iнших вузiв економiчного i управлiнського профiлю.

Особистий внесок здобувача. Дисертацiя є самостiйною, завершеною роботою, у якiй викладено науковий пiдхiд i практичнi рекомендацiї з пiдвищення ефективностi використання ОК на базi удосконалення системи управлiння господарською дiяльнiстю пiдприємств харчової промисловостi.

У роботi використанi тiльки тi iдеї та положення, що є результатом особистих дослiджень автора.

Апробацiя результатiв дисертацiї. Основнi теоретичнi положення i науковi результати дисертацiйної роботи обговорювались i були апробованi та схваленi на Всеукраїнських науково-практичних конференцiях: 9-й Всеукраїнськiй науково-практичнiй конференцiї студентiв i молодих учених “Науковi концепцiї i практика реалiзацiї стратегiй iнновацiйного розвитку України i її регионiв” (м. Донецьк, 22 березня 2007 р.), Всеукраїнськiй науково-практичнiй конференцiї “Загальноекономiчнi i фiнансовi аспекти формування iнновацiйного потенцiалу региону” (м. Полтава, 30 березня 2007 р.), 2-й Мiжнароднiй науково-практичнiй конференцiї “Теорiя i практика економiки й пiдприємництва” (м. Алушта, 10–12 травня 2005 р.), на Мiжнароднiй науково-практичнiй конференцiї “Сучаснi проблеми iнновацiйного розвитку держави” (м. Днiпропетровськ, 26 жовтня 2005 р.), Мiжнароднiй науково-практичнiй конференцiї “Сучаснi проблеми економiки та управлiння пiдприємствами” (м. Жовтi Води, 23-24 лютого 2007 р.), 5-й Мiжнароднiй науково-практичнiй конференцiї “Економiчний, соцiальний i екологiчний простiр Українського Причорномор'я в умовах глобалiзацiї” (м. Феодосiя, 25–28 вересня 2007 р.).

Публiкацiї. Результати дисертацiйного дослiдження опублiковано у

5 статтях у збірниках наукових праць, 5-ти – у матеріалах і тезах конференцій, загальним обсягом 2,7 д.а.

Загальна структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст викладено на 213 сторінках, з них 33 таблиці на 22 сторінках, 15 рисунків на 12 сторінках, 11 додатків на 34 сторінках, список використаних джерел (172 найменування) на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У дисертаційній роботі викладено методичні положення і практичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання ОК за рахунок удосконалення системи управління господарською діяльністю підприємств харчової промисловості.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми та необхідність проведення дослідження з метою удосконалення економічної теорії і практики в сучасних умовах розвитку економіки; сутність і стан наукового завдання; сформульовано об'єкт, предмет і методи дослідження; наведено основні елементи наукової новизни особисто одержаних автором результатів та положень та їх практична значущість.

У першому розділі “Теоретичні основи ефективності використання основного капіталу підприємства” досліджено сутність понять “капітал”, “основні фонди”, “основні засоби”, “основний капітал”, “інвестиційний процес”, “управління діяльністю підприємства за рахунок використання основного капіталу”; проаналізовано як загальні показники ефективності використання ОК, так і приватні показники стану, руху і ефективності використання окремих елементів ОК.

Стан і використання ОК є одним з найважливіших чинників підвищення ефективності діяльності промислового підприємства, однак часті зміни в чинному законодавстві приводять до уточнення його визначення і пошуку показників, що відображають реальну ефективність його використання.

Розвиток промисловості України повною мірою залежить від ефективного використання і управління ОК підприємств харчової промисловості, що займає найбільшу питому вагу в загальній величині капіталу підприємства. Управління саме ОК впливає на всю господарську діяльність підприємства, є однією зі складових процесу управління промисловим підприємством. Тому необхідно розробити комплексний науковий підхід до вдосконалення системи управління господарською діяльністю підприємства на базі підвищення ефективності використання ОК у сучасних умовах.

Проведені дослідження дозволили зробити висновок про те, що в економічній літературі категорія “основний капітал” трактується неоднозначно. У дисертації доведено, що основний капітал – це частина капіталу промислового підприємства (у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах), інвестована в його необоротні активи. Проведений аналіз економічних публікацій дозволив визначити сутність категорій “необоротні активи”, “основні засоби”, “основні фонди”, а також запропонувати класифікацію ОК за ознаками, характерними для підприємств харчової промисловості.

Проведені дослідження показали, що для оцінки руху і ефективності використання ОК, необхідно виділити приватні та загальні показники (табл.1).

Таблиця 1

Показники, що характеризують рух і ефективність використання ОК

Загальні	Приватні
1. Рентабельність ОК	1. Показники стану, руху й використання основних засобів
2. Гранична ефективність капіталу	2. Показники стану й руху нематеріальних активів

3. Капіталовіддача	3. Показники ефективності
4. Коефіцієнт обігу ОК	вкладення інвестицій в ОК

Проведені дослідження дозволили нам запропонувати коефіцієнт ефективності ОК ($K_{e_{OK}}$) для підприємств харчової промисловості, що являє величину доходу від його використання, що припадає на 1 грн. середньорічної вартості:

$$K_{e_{OK}} = \frac{ЧД + ДІ + ДП}{ОК},$$

де ЧД – чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.; ДІ – дохід від довгострокових інвестицій підприємства, що включає дохід від участі у капіталі (дохід від інвестицій в асоційовані й дочірні підприємства, а також дохід від спільної діяльності) і доходи від фінансових інвестицій (дивіденди, відсотки отримані, а також доходи від фінансових операцій), тис. грн.; ДП – дохід від іншої діяльності, що включає дохід від реалізації довгострокових фінансових інвестицій, майнових комплексів, безоплатно отриманих активів, тис. грн.

З метою адекватного ринковим реаліям управління ефективністю використання ОК, нами запропоновано виділити дві групи чинників, що впливають на цей процес (рис. 1).

У другому розділі *“Методичні основи оцінки ефективності використання основного капіталу підприємств харчової промисловості”* проведено аналіз складу і використання ОК підприємств харчової промисловості Одеської області, а також наведено методичні рекомендації щодо аналізу стану, руху і ефективності використання елементів ОК.

Харчова промисловість України є однією зі стратегічних галузей економіки, тому забезпечення високого рівня її розвитку, як на основі власних ресурсів, так і шляхом залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, підвищення ефективності роботи підприємств є одним з важливих завдань. Це циклічно працююча галузь: приріст продукції харчової промисловості у 2006 р. порівняно з 2005 р. склав 12,0 %. Циклічність розвитку обумовлена таким: відсутністю джерел фінансування; досить високими темпами інфляції, що призводить до знецінення активів підприємства; наявністю значної величини дебіторської та кредиторської заборгованості; зростанням цін на сировину, матеріали, готову продукцію; неефективним використанням ОК. Виробничу структуру харчової промисловості Одеської області в цей час визначають такі галузі: м'ясна, що займає 17,0 % від загального обсягу продукції, хлібопекарська – 47,7 %, молочна й маслосироробна – 11,1 %, цукрова – 11,0 %, мукомольно-круп'яна – 11,6 %, кондитерська – 5,8 % і масложирова – 3,8 %.

Проведений аналіз складу й структури ОК підприємств харчової промисловості Одеської області показав, що, незалежно від величини коштів, вкладених в ОК, він представлений, значною мірою, основними засобами і довгостроковими фінансовими інвестиціями. Результати аналізу показали, що на всіх досліджуваних підприємствах відсутній такий елемент ОК, як довгострокова дебіторська заборгованість, що є позитивним чинником, який впливає на результат основної операційної діяльності, тому що товарна дебіторська заборгованість погашається протягом 12 місяців з дати балансу.

Джерела поповнення ОК представлені тільки власними джерелами (крім 2004 і 2005 рр. на ВАТ “Одеський коровай”). Власні джерела представлені чистим прибутком та амортизаційними відрахуваннями основних засобів і нематеріальних активів. Найбільш забезпечені власними джерелами ВАТ “Одеський коровай” і ТОВ “Котовський хлібозавод”, причому на зазначених підприємствах спостерігається стійка тенденція їх зростання. Відсутність позикових джерел пов'язана з низьким рівнем кредитування українських підприємств, викликаних високим рівнем кредитного ризику і прагненням підприємств зменшити його за рахунок поліпшення структури капіталу; низьким рівнем кредитоспроможності підприємств; досить високими процентними ставками за довгострокові кредити; наявністю недоліків у законодавчому механізмі визнання підприємства банкрутом. Незважаючи на перевагу чистого прибутку у власних джерелах фінансування, амортизація, на нашу думку, є основним джерелом відтворення, як простого, так і розширеного, основного капіталу.

На досліджуваних підприємствах Одеської області гранична ефективність ОК (ГЕК) практично у всіх випадках має негативне значення (табл. 2).

Таблиця 2

Гранична ефективність використання ОК підприємств харчової промисловості Одеської області

Роки	Гранична ефективність основного капіталу (ГЕК), %								
	ВАТ “Одеський коровай”			ТОВ “Котовський хлібозавод”			ТОВ “Белгород-Дністровська паляниця”		
	Δ Рок	ΔСВК	ГЕК	Δ Рок	Δ СВК	ГЕК	Δ Рок	ΔСВК	ГЕК
2003	6,9	18,0	38,3	-1,0	31,2	-3,2	28,4	-2,8	-10,1
2004	10,1	-20,7	-48,8	3,2	-5,1	-62,7	8,8	-8,4	-104,8
2005	-1,5	16,5	-9,1	9,9	-15,9	-62,3	3,8	80,3	4,7
2006	2,3	-5,7	-40,4	-2,0	-2,2	90,9	-15,8	-30,5	51,8

Це пов'язане з негативною зміною або рентабельності (ΔРок), або середньозваженої вартості ОК (ΔСВК). У зв'язку з тим, що гранична ефективність ОК показує межу ефективного використання додатково залученого капіталу, необхідно відзначити, що на досліджуваних підприємствах він використовувався неефективно, що підтверджує необхідність пошуку чинників, що впливають на зміну його рентабельності.

Як показали дослідження, Одеська область тривалий час входить у трійку лідерів серед регіонів України за обсягом отриманих прямих іноземних інвестицій. Незважаючи на це, найбільша частка інвестицій спрямовується на ОК і фінансується в основному за рахунок власних коштів підприємств. Із загального обсягу інвестицій у 2005 р., до харчової промисловості було спрямовано 35,3 % всіх коштів або 289,1 млн. грн. Однак такий значний обсяг інвестицій в ОК підприємств, як правило, іде на його відновлення, а не на введення в дію додаткових потужностей. Проведений нами аналіз ефективності використання ОК свідчить про необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності використання ОК на базі удосконалення системи управління господарською діяльністю підприємств харчової промисловості.

У третьому розділі “Удосконалення системи управління ефективністю використання та розвитку основного капіталу підприємства харчової промисловості” запропоновано методичний підхід до удосконалення системи управління господарською діяльністю підприємств харчової промисловості.

У дисертації доведено, що таку систему доцільно будувати за допомогою оптимізації функцій управління використанням ОК, а саме: аналізу, мотивації, політики управління і контролю. Економічний аналіз припускає комплексне вивчення стану і використання як усього ОК, так і його елементів. Інноваційним підходом в аналізі ОК, є, на нашу думку, поглиблений аналіз факторів, що охоплюють всі види діяльності та впливають на зміну рентабельності капіталу, з визначенням їх вартісної величини. Мотивація охоплює стратегічні цілі і завдання управління ОК. Політика управління включає три складові: політику управління рентабельністю ОК: усунення впливу негативних і посилення впливу позитивних чинників, виявлених у результаті його економічного аналізу; амортизаційну політику – комплекс заходів, спрямований на залучення власних додаткових джерел фінансування ОК; інвестиційну політику, спрямовану на оцінку інвестиційної привабливості підприємства з метою залучення додаткових джерел фінансування ОК і вибір оптимального напрямку для вкладення вільних коштів з довгостроковою метою (капітальні, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокові інвестиції в капітал інших підприємств). Четвертою функцією управління використанням ОК є контроль, що включає оперативне управління його елементами і контроль за ефективністю його використання на підставі поставлених цілей і завдань. На нашу думку, для ефективного використання ОК і виконання перерахованих функцій управління, на підприємстві необхідно створити службу внутрішнього аудиту, діяльність якої підвищить ефектив-

ність використання ОК і, відповідно, позитивно вплине на всі види діяльності підприємства. Це дозволило нам запропонувати систему управління господарською діяльністю, засновану на підвищенні ефективності використання ОК (рис. 2).

Для урахування чинників, що впливають на ефективність використання ОК, нами запропоновано такі методичні рекомендації:

1. Визначають рентабельність ОК з виділенням змін за рахунок чистого прибутку від операційної діяльності й від фінансової діяльності.
2. Визначають зміну рентабельності ОК за рахунок чистого прибутку від операційної діяльності.
3. Розраховують вартісну оцінку впливу чинників на зміну рентабельності ОК за рахунок чистого прибутку від операційної діяльності.
4. Визначають зміну рентабельності ОК за рахунок чистого прибутку від фінансової діяльності.
5. Розраховують вартісну оцінку впливу чинників на зміну рентабельності ОК за рахунок чистого прибутку від фінансової діяльності.
6. Визначають загальну величину впливу чинників на зміну рентабельності ОК.
7. Розробляють заходи за результатами проведеного аналізу щодо посилення впливу позитивних і усунення впливу негативних чинників на зміну рентабельності ОК.
8. Розроблені заходи є основою для прийняття управлінських рішень, що впливають на ефективність використання ОК.
9. Моніторинг затверджених керівництвом підприємства рішень.

Аналіз стану основних операційних засобів досліджуваних підприємств харчової промисловості та вивчення рекомендацій з питання використання методу нарахування амортизації дозволило нам виділити чинники, що впливають на вибір методу амортизації, з виділенням загальних (законодавче регулювання, ефективність використання об'єкта, моральне і фізичне зношування, класифікаційна група об'єкта) і приватних. У дисертації доведено, що, з урахуванням цих чинників, необхідно виділити такі етапи формування амортизаційної політики підприємства: вивчення напрямку діяльності підприємства і цілей керівництва; вивчення чинників, що впливають на метод амортизації об'єкта; вибір висококваліфікованого персоналу для визначення методу амортизації об'єкта; визначення методу амортизації відповідно до поставлених цілей і чинників; аналіз ефективності обраного методу нарахування амортизації; перегляд методу нарахування амортизації у зв'язку з неефективністю раніше використаного методу.

Крім того, для підвищення ефективності використання ОК, нами розроблено комбінований метод нарахування амортизації, що включає: для будинків, споруджень, передавальних приладів – прямолінійний метод; для машин та обладнання – для підприємств із сезонним характером виробництва – виробничий метод, тому що він найбільш точно відображає ефективність використання обладнання у виробничому процесі; а для підприємств із несезонним характером виробництва – метод зменшення залишкової вартості в першій половині строку корисного використання, а у другій – прямолінійний метод, що сприяє, по-перше, швидкому накопиченню коштів для відновлення машин і обладнання, а по-друге, застосування прямолінійного методу в другій половині строку корисного використання приведе до повної амортизації залишкової вартості об'єкта основних засобів, а також дозволить накопичити додаткову суму амортизації на їх утримання й ремонт; для ЕОМ та оргтехніки – метод прискореного зменшення залишкової вартості, що пов'язано з їх високим моральним зношуванням у результаті НТП; для транспортних засобів – якщо вони задіяні в процесі виробництва й збуту продукції, так само, як машини і обладнання, то метод нарахування амортизації, застосовуваний для машин і обладнання, у протилежному випадку – прямолінійний.

Проведені дослідження показали, що, з метою найбільш ефективного використання ОК, інвестиційна політика підприємств харчової промисловості має базуватися на таких принципах: *цілісності*, виходячи з якого інвестиційна політика має бути часткою загальної

фінансової стратегії підприємства і містити в собі загальні цілі його розвитку; *послідовності*, що передбачає реалізацію цілей розвитку підприємства; *передбачливості*, що дозволяє при розробці напрямків інвестиційної політики провадити оцінку інвестиційних ризиків кваліфікованими фахівцями, що передує довгостроковому вкладенню коштів, з метою мінімізації ризиків; *самофінансування* – полягає в розробці напрямків інвестиційної політики, що дозволить формувати інвестиційні ресурси, а за рахунок отриманого прибутку від інвестиційної та фінансової діяльності, погашати позикові інвестиційні ресурси і здійснювати виплату відсотків або дивідендів по зовнішніх інвестиціях; *максимальної ефективності* – за яким напрямком розвитку інвестиційної політики підприємства має бути досягнення максимальної ефективності інвестиційної діяльності. Основою визначення її ефективності є процес щорічного приросту чистого прибутку; *інноваційності*, який вимагає спрямування на залучення інвестицій в останні досягнення науки і технологій, що дозволяє підвищити ефективність використання ОК і якість продукції, що випускається; *стабільності*, що полягає в тому, що інвестиційна політика має бути спрямована на збереження ліквідності, платоспроможності підприємства і збільшення його інвестиційної привабливості, що дозволяє спрямовувати його зовнішні вкладення на розвиток діяльності.

З урахуванням цих принципів, інвестиційна політика підприємства має включати такі етапи:

1. Аналіз діяльності за попередній звітний період з поглибленим аналізом інвестиційної привабливості та ефективності використання як усього ОК, так і його елементів.
2. Аналіз фондового і інвестиційного ринку, а також змін у нормативних і законодавчих актах, що відбулися за звітний період.
3. Вивчення стратегічних цілей розвитку підприємства.
4. Формування окремих напрямків інвестиційної діяльності.
5. Оцінка окремих інвестиційних проектів за ступенем ризику та ефективності, строкам окупності; оцінка зовнішніх інвестицій.
6. Визначення необхідного обсягу інвестиційних ресурсів та оптимізація структури їх джерел.
7. Визначення напрямків ефективного вкладення і залучення інвестиційних ресурсів.
8. Контроль за ефективністю вкладень. У випадку зниження ефективності або інвестиційної привабливості, перегляд ухвалених рішень.

Ефективне розширене відтворення ОК охоплює його елементи в матеріальній і нематеріальній формі, що впливає на результат від його використання – доход від всіх видів діяльності, що дозволяє оцінити запропонований нами показник ефективності ОК, який відображає його доходність. Показник ефективності охоплює рівень доходів від усіх видів діяльності, у яких задіяний ОК підприємств харчової промисловості, а не тільки чистий дохід від реалізації продукції. Економічний ефект розширеного відтворення ОК визначає обсяг чистого прибутку, а показником, його що відображає, є рентабельність ОК. Таким чином, запропонована логічна модель процесу розширеного відтворення ОК підприємств харчової промисловості є результатом системи управління господарською діяльністю на основі ефективного використання ОК.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що полягає у розробці теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання основного капіталу підприємств харчової промисловості. Основні наукові і прикладні результати, рекомендації з їх використання полягають у наступному:

1. В ході дослідження дисертантом доведено, що стан і використання ОК є одним з найважливіших чинників підвищення ефективності діяльності промислового підприємства (особливо харчової промисловості), однак часті зміни в чинному законодавстві призводять до уточнення його визначення й пошуку показників, що відображають реальну ефективність

його використання. Розвиток промисловості України повною мірою залежить від ефективного використання і управління ОК, що займає найбільшу питому вагу в загальній величині капіталу підприємств.

2. В дисертаційній роботі автором встановлено, що основний капітал – це частина капіталу промислового підприємства (у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах), інвестована в його необоротні активи. Проведений аналіз економічних публікацій дозволив уточнити сутність категорій “необоротні активи”, “основні засоби”, “основні фонди”, “управління діяльністю підприємства за рахунок використання основного капіталу”, а також запропонувати класифікацію ОК для підприємств харчової промисловості.

3. На підставі аналізу в дисертації автором встановлено, що для оцінки руху і ефективності використання ОК, доцільно виділяти приватні та загальні показники, що дозволило ввести новий показник – коефіцієнт ефективності ОК.

4. В дисертаційній роботі здобувачем розроблено 8-факторна модель розрахунку рентабельності ОК, задіяного в операційній і фінансовій діяльності промислових підприємств, яка найбільш повно дозволяє визначити чинники, що впливають на її зміну. З метою підвищення ефективності використання ОК, а також удосконалення такої функції управління як економічний аналіз, автором розроблено методичні рекомендації з розрахунку вартісної оцінки чинників, що впливають на зміну рентабельності ОК у харчовій промисловості на основі розробленої 8-факторної моделі, у якій розглядаються п'ять чинників, що впливають на рентабельність ОК, вкладеного в операційні необоротні активи, а три чинники – у фінансові. Дана модель дозволяє не тільки зробити вартісну оцінку чинників і розробити заходи щодо посилення впливу позитивних і усунення впливу негативних чинників, а й оцінити ефективність розміщення ОК по видах діяльності підприємства харчової промисловості.

5. В роботі автором удосконалено систему управління господарською діяльністю підприємств харчової промисловості, що включає політику управління рентабельністю ОК, амортизаційну та інвестиційну політики на базі зміни змісту функцій управління використанням основного капіталу, а саме: аналізу, мотивації, політики управління та контролю.

6. В дисертації здобувачем розроблені етапи формування амортизаційної політики підприємств харчової промисловості з метою прискорення процесу відновлення ОК, вкладеного в операційні необоротні активи. З урахуванням чинників, що впливають на вибір методу нарахування амортизації, розроблено комбінований метод нарахування амортизації для підприємств харчової промисловості, який враховує особливості класифікаційних груп основних засобів.

7. Проведений аналіз інвестиційної діяльності досліджуваних підприємств харчової промисловості Одеської області, а також вивчення наукових економічних публікацій з цієї проблеми, дозволив автору виділити основні принципи, що розкривають сутність ефективної інвестиційної політики (цілісності, послідовності, передбачливості, самофінансування, максимальної ефективності, інноваційності, стабільності), а також запропонувати етапи формування інвестиційної політики для підприємства харчової промисловості.

8. Проведені дослідження інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості Одеської показали відсутність інвестиційної політики на підприємствах як такої, що призвело до низької ефективності й негативної структури інвестицій.

9. В дисертаційній роботі доведено, що необхідно використовувати політику управління ОК, тому автором запропонована логічна модель процесу його розширеного відтворення на підприємствах харчової промисловості. Ефективне розширене відтворення ОК охоплює його елементи в матеріальній і нематеріальній формі, що впливає на результат від використання ОК – доход від усіх видів його діяльності, що дозволяє оцінити запропонований автором показник ефективності ОК, який відображає його доходність. Економічний ефект розширеного відтворення ОК визначає обсяг чистого прибутку від усіх видів діяльності, а показником, що його відображає, є рентабельність.

10. Вперше в практиці галузі здобувачем для підвищення ефективності використання

ОК показана необхідність внутрішнього контролю за його рухом і використанням. Функцію внутрішнього контролю може виконувати служба внутрішнього аудиту, яку пропонується організувати на підприємствах харчової промисловості. Автором розроблена модель внутрішнього аудиту ОК підприємств харчової промисловості, що відображає організаційний, правовий, оперативний і бухгалтерський фінансовий контроль.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Ступницька Т.М. Тенденції розвитку харчової промисловості регіону // Економічні інновації: Зб. наук. праць. – Одеса, 2004. – Вип. 19. – С. 237 – 243.
2. Ступницька Т.М. Сутність інвестиційної діяльності як економічної категорії для підвищення ефективності роботи підприємства харчової промисловості // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2005. – Вип. 207, Т. V. – С. 1397 – 1403.
3. Ступницька Т.М. Особливості впливу чинників зовнішнього середовища на інвестиційну діяльність промислових підприємств // Економічні інновації: Зб. наук. праць. – Одеса, 2006. – Вип. 24. – С. 156 – 160.
4. Ступницька Т.М. Анализ показателей эффективности использования основного капитала промышленного предприятия // Економіка: проблеми теорії і практики: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2007. – Вип. 222, Т. II. – С. 351 – 356.
5. Ступницька Т.М. К вопросу о классификации основного капитала промышленного предприятия и эффективности его использования // Економічні інновації: Зб. наук. праць. – Одеса, 2007. – Вип. 30. – С. 368 – 377.

Матеріали і тези конференцій

6. Ступницька Т.М. К вопросу о классификации основного капитала промышленного предприятия // Загально – економічні та фінансові аспекти формування інноваційного потенціалу регіону: Матеріали всеукр. наук. –практ. конф. Полтава, 29 – 30 березня 2007 р. – Полтава, 2007. – С. 167 – 170.
7. Ступницька Т.М. До питання про інвестиційну діяльність підприємств харчової промисловості // Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави: Матеріали Міжнар. наук. –практ. конф. Дніпропетровськ, 26 – 27 жовтня 2005 р. – Дніпропетровськ, 2005. – Т. 2. – С. 61 – 63.
8. Ступницька Т.М. К вопросу об эффективности использования основного капитала промышленного предприятия // Сучасні проблеми економіки та управління підприємствами: Матеріали Міжнар. наук. –практ. конф. Жовті Води, 23 – 24 лютого 2007 р. – Жовті Води, 2007. – С.32 – 35.
9. Ступницька Т.М. К вопросу о сущности основного капитала промышленного предприятия как экономической категории // Наукові концепції і практика реалізації стратегій інноваційного розвитку держави: Матеріали ІХ Міжнар. наук. –практ. конф. Донецьк, 22 березня 2007 р. – Донецьк, 2007. – Ч. 2. – С. 212 –213.
10. Ступницька Т.М. К вопросу об особенностях реструктуризации инвестиционной деятельности предприятий пищевой промышленности // Теорія і практика економіки і підприємництва: Матеріали ІІ Міжнар. наук. –практ. конф. Сімферополь, 10–12 мая 2005 г. – Сімферополь, 2005. – С. 94 – 95.

Ступницька Т.М. Підвищення ефективності використання основного капіталу підприємств харчової промисловості. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальні-

стю 08.00.04 - Економіка та управління підприємствами (підприємства харчової промисловості). – Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, 2007.

Мета дослідження полягає у розробці теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання основного капіталу та вдосконалення на їх основі системи управління господарською діяльністю підприємств харчової промисловості. Об'єктом дослідження є процеси використання основного капіталу підприємств харчової промисловості. Предметом дослідження є теоретичні й методичні підходи до підвищення ефективності використання основного капіталу. Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробці теоретичних і методичних положень щодо підвищення ефективності використання основного капіталу на базі вдосконалення системи управління господарською діяльністю підприємств харчової промисловості. Практичне значення проведених досліджень складається в розробці науково обґрунтованих рекомендацій з підвищення використання ОК на основі удосконалення системи управління господарською діяльністю підприємств харчової промисловості.

Ключові слова: основний капітал, ефективність використання основного капіталу, система управління господарською діяльністю підприємства харчової промисловості, рентабельність основного капіталу.

Ступницкая Т.М. Повышение эффективности использования основного капитала предприятий пищевой промышленности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – Экономика и управление предприятиями (предприятия пищевой промышленности). – Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, Одесса, 2007.

Цель исследования состоит в разработке теоретических и практических рекомендаций по повышению эффективности использования основного капитала посредством совершенствования системы управления хозяйственной деятельностью предприятий пищевой промышленности. Объектом исследования является процесс использования основного капитала предприятий пищевой промышленности. Предметом исследования являются теоретические и методические подходы по повышению эффективности использования основного капитала.

Научная новизна полученных результатов состоит в разработке теоретических и методических положений по повышению эффективности использования основного капитала на основе совершенствования системы управления хозяйственной деятельностью предприятий пищевой промышленности. Наиболее существенные результаты, полученные лично автором и характеризующие научную новизну исследования, следующие:

- впервые предложен методический подход по совершенствованию системы управления хозяйственной деятельностью предприятий пищевой промышленности на основе изменения содержания функций управления использованием основного капитала;
- усовершенствована классификация факторов, влияющих на эффективность использования основного капитала предприятий пищевой промышленности, что позволило разработать 8-факторную модель расчета рентабельности основного капитала и предложить коэффициент эффективности основного капитала для предприятия пищевой промышленности;
- получили последующее развитие подходы к формированию амортизационной политики предприятия пищевой промышленности на базе разработанного автором комбинированного метода начисления амортизации;
- получил дальнейшее развитие методический подход к формированию инвестиционной политики предприятия пищевой промышленности, основанный на разработанных автором принципах, которые являются базой предложенной логической модели процесса расширенного воспроизводства основного капитала предприятия пищевой промышленности.

Практическое значение проведенных исследований состоит в разработке научно обос-

нованных рекомендаций по повышению эффективности использования основного капитала предприятий пищевой промышленности на основе совершенствования системы управления их хозяйственной деятельностью.

Проведенные исследования позволили сделать вывод о том, что основной капитал – это часть капитала промышленного предприятия (в денежной, материальной и нематериальной форме), инвестированная в его необоротные активы. Проведенный анализ экономических публикаций позволил уточнить сущность категорий “необоротные активы”, “основные средства”, “основные фонды”, “управление деятельностью предприятия за счет использования основного капитала”, а также предложить классификацию ОК для предприятий пищевой промышленности.

С целью ускорения процесса обновления ОК, вложенного в операционные необоротные активы, разработаны этапы формирования амортизационной политики предприятий пищевой промышленности. С учетом факторов, влияющих на выбор метода начисления амортизации, разработан комбинированный метод начисления амортизации для предприятий пищевой промышленности, учитывающий особенности классификационных групп основных средств.

Для оптимизации управления ОК предприятия пищевой промышленности, разработана политика управления им, включающую политику управления рентабельностью ОК, амортизационную и инвестиционную политику. Проведенный анализ инвестиционной деятельности исследуемых предприятий пищевой промышленности Одесской области, а также изучение научных экономических публикаций по этой проблеме, позволил нам выделить основные принципы, раскрывающие сущность эффективной инвестиционной политики (целостности, последовательности, предусмотрительности, самофинансирования, максимальной эффективности, инновационности, стабильности), а также предложить этапы формирования инвестиционной политики для предприятия пищевой промышленности.

Для повышения эффективности использования ОК необходим внутренний контроль за его движением и использованием. Функцию внутреннего контроля может выполнять служба внутреннего аудита, которую предлагается организовать на предприятиях пищевой промышленности. В диссертации разработана модель внутреннего аудита ОК предприятий пищевой промышленности, которая отражает организационный, правовой, оперативный и бухгалтерский финансовый контроль.

Ключевые слова: основной капитал, эффективность использования основного капитала, система управления хозяйственной деятельностью предприятия пищевой промышленности, рентабельность основного капитала.

Stupnitskaya T.M. Raising the efficiency of the capital assets application at the enterprises of food industry. – Manuscript.

The thesis on competition of academic degree of the candidate of economical science on speciality 08.00.04 - Economics and management the enterprises. The Institute for Market Problems and Economic & Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine, Odessa, 2007.

The aim of the research consists of working out of theoretical and practical recommendations on improvement of system of management of an enterprise economic activities in food industry on the basis of increasing of efficiency of the capital assets application. The object of the research is the processes of the capital assets application at the enterprises of food industry. The subject of the research is theoretical and methodic approaches to raising the efficiency of the capital assets application. The scientific novelty of the results obtained consists of working out theoretical and methodic proposition on improvement of system of an enterprise economic activities in food industry on the basis of increase of efficiency of the capital assets application. Practical significance of the carried out research consists of working out of scientifically grounded recommendations on forming of the system of management of an enterprise economic activities at the expense of the

capital assets application.

Key words: capital assets, efficiency of the capital assets application, the system of management of an enterprise economic activities in food industry, profitability of the capital assets.